

[Přípravné poznámky k článku „Člověk a zlo“]

Ladislav Hejdánek

This serves as a preparation for the final document:

[Člověk a zlo \(K diskuzi filosofie s theologií\)](#)

jedná se o přípravu k tomuto výslednému dokumentu:

[Člověk a zlo \(K diskuzi filosofie s theologií\)](#)

- ◆ poznámky, česky, vznik: 15. 5. / 14. 6. 1957
- ◆ notes, Czech, origin: 15. 5. / 14. 6. 1957

[Přípravné poznámky k článku „Člověk a zlo“] [1957]

Na článek Z. Duse „*Creatio continua*“¹ odpovídáme z pozic filosofických, jsouce přesvědčení o tom, že vedle theologického zpracování křesťanství je možné i zpracování filosofické; totiž tak (lépe), že skutečnost, z níž žije křesťanská víra, již „živi jsme, hýbeme se i trváme“, není sama náboženská ani theologická, že (náboženství a) theologie je pouze jedním typem reflexe nad touto základní skutečností a nad touto základní určeností lidského (svého) života, ale nejen lidského, a nejen života. Abychom dali výraz této netheologičnosti svého přístupu, nebudeme používat termínu „Bůh“, ale raději termínu „pravda“ (absolutní pravda) ve smyslu, který navazuje na pojetí Rádlovo.

15. 5. 57

Dus má pravdu, když zdůrazňuje přítomnost proti minulosti: záleží na tom, kdo nebo co *dnes* určuje běh dějin. Počátek nemá té důležitosti, protože jeho moc a síla je prostředkována právě tím, co jest nyní. – 20. 5. 57

*Creatio continua*² znevažuje sám pojem stvoření, neboť jaké to je stvoření, když stvořené nemá vlastní skutečnosti? Co tu je vůbec jiného než samo tvoření, sama *creatio*? Ale proč pak tomu říkat *creatio*, když tu není žádného *creatum*?

Dus mluví o Božím *pokračujícím* tvoření; to je protimluv z jeho stanoviska. Je-li v každém okamžiku vše nové, nelze mluvit o pokračování. Pokračování předpokládá navázání, předpokládá minulost, na niž se navazuje, je opakem totální novosti.

Jeho výklad o „*hominum confusio*“³ je v rozporu se základní tezí: což člověk není právě tak jako vše ostatní tvořen vždy znovu, takže vlastně nemá samostatného trvání? Jak by mohl něco chtít? Kde se bere jeho *confusio*?

Zlo je v jistém smyslu předmorální skutečností. Morálnost je nemyslitelná bez uvědomění; prochází rozhodováním, soudností, rozumem. Zlo je však dříve než rozum, dříve než soudnost. Zlo nemusí začínat (a málokdy začíná) zjevně jako zlo, ale teprve v průběhu svého uskutečňování, prosazování se víc a víc ukazuje být zlem. Ovšem čelit zlu je možno jen morálně. Zlo nemůže být sevřeno, zdoláno, překonáno na úrovni pouhé objektivitu. To je správné rozpoznání. Ale to neznamena, že může být zdoláno mimo objektivitu. Zlo může být vykořeněno jenom tam, kde je, nikoli praktikami v pozadí. Zlu je potřeba čelit na místě; vše ostatní je méně důležité, méně závažné, může mít leda pomocný, průpravný charakter.

26. 5. 57

¹ Z. Dus, *Creatio continua*, in: *Theologická příloha Křesťanské revue*, 1957, č. 2 (příloha k č. 4), str. 44–46. – Pozn. red.

² Tj. „pokračující stvoření“. – Pozn. red.

³ Tj. o „lidské zmatenosti“. – Pozn. red.

Je tu otázka počátku. Je pochybné zásadně hledat počátek zla v lidském srdci, v lidské mysli, vůbec v subjektivitě. Zlo se prosazuje proti lidské subjektivitě, proti lidské dobré vůli. Zla je ve světě daleko víc než zlé vůle. Už jsme řekli, že zlu je třeba čelit tam, kde je. Rozumí se, kde je skutečně, plně. Je-li zlo v lidském srdci, je třeba mu čelit tam; je-li však ve společenském řádu, málo by nám pomáhalo volat po čistých srdcích. Počátek nikdy nemá té závažnosti, jak jsme se navykli domýšlet. Nejzávažnější je skutečnost; teprve na druhém místě má význam její počátek. To proto, že význam má především to, co tu jest, ne, jak k tomu došlo. Zlo je nejprve třeba zdolat; pak je čas na objasňování jeho původu. Jinak jen mluvíme, místo abychom pracovali.

26. 5. 57

Pravé jsoucno, pravda (absolutní) má svou vlastní skutečnost. Její tzv. realizace ve světě ji nemůže nikterak doplňovat ani dovršovat; je doplněním, dovršením, ba je přímo uskutečněním světa v pravdě, tj. v pravém rozměru. J[ežíš]i K[rist]u má být v tomto smyslu rozuměno: je to muž, který provádí reformu světa. Avšak právě v tomto smyslu má své dějinné předchůdce a právě tak může být i na něho navazováno později: má své následovníky. U Ježíše je třeba se mnoho učit. Nicméně všechny poukazy na nebeskou říši, která není budoucností tohoto světa, k němuž míří každá reforma, musí být opuštěny. Správně má člověk pravou skutečnost vždy za (nad) sebou a danou skutečnost před sebou. Tento vztah je obrácen hlavou dolů, postaví-li člověk sobě a jiným cíle nadsvětelné. Tuto součást křesťanství (je i u Ježíše) je nutno opustit.

26. 5. 57

V tomto smyslu se však Z. Dus ocitá v rozporu: nechce Boha, který by byl v akci pouze na počátku věků, před věky – a nakonec má Boha, kde uskutečňuje zlé myšlenky lidských srdcí. Chce snad tento tvrdý kontrast změkčit povzdechem, že jde o mysterium dějin? Vždyť rozpor je ještě hlubší, než si sám uvědomuje. Jak by mohla být lidská vůle (lidská zmatenost) jedinou výjimkou, jedinou emancipací od všetvořícího a znovu tvořícího Boha? Jistě i zlé myšlení zlých srdcí jako vůbec vše ostatní je závislé na samém Bohu; a je-li stvořený a stále znovu tvořený svět Božím světem, pak stvořené zlé myšlení stvořených zlých srdcí je Božím myšlením. Nikoli, v tom nemá a nemůže mít Z. Dus pravdu. Jeho představa je nedomyšlenou metafyzickou konstrukcí, kterou je třeba odmítnout.

26. 5. 57

Církevní dějiny jsou už dávno okrajem, periferií skutečných dějin. Linii realizace pravé skutečnosti už zdaleka nemůžeme postihnout, omezíme-li se na život církví, život tzv. křesťanů. To, čemu se říká „Boží dílo spásy“, se uskutečňuje v celých skutečných dějinách a dnes převážně v dějinách tzv. profánní, sekulární oblasti. I dnes jsou proti mase dějinné postavení ostatkové; ale ostatkové nikdy nemohou být ztotožnění s nějakou organizací, skupinou nebo společenstvím – tím méně s církví. Ostatkové jsou roztroušeni také po církvi, ale dnes především mimo církev.

26. 5. 57

Pro člověka může mít J[ežíš] K[ristus] smysl pouze jako člověk. Všechno, co by se na něm od člověka lišilo, přestává mít pro nás význam. Neboť to znamená, že J[ežíš] K[ristus] šel jinou cestou než my, takovou cestou, jako my jít nemůžeme. Má-li mít zvěst o J[ežíši] K[ristu] údernost, nesmí být J[ežíš] K[ristus] zdoben žádnými kvalitami, které jsou nám lidem cizí. Buď – anebo: buď vzal na sebe poslaný od Boha člověčenství, anebo nevzal. Buď je právě tato věc rozhodující, nebo není. Člověk nemůže vyletět ze své kůže; proto každá velická skutečnost nápravy lidského života se musí do této lidské kůže obléci. O člověku a jeho budoucnosti nemůže být rozhodováno na místech, která mu jsou nedosažitelná. Jinak by nešlo o děje spásy, nýbrž o pochybnou a pochybenou magii, čáry, kouzelnické praktiky.

26. 5. 57

Minulost má smysl jen potud, pokud je naší minulostí. Tedy pokud ji s sebou neseme, pokud ji potřebujeme pro svou živou přítomnost. Vzkříšení J[ežíše] K[rista] nemá pro nás smyslu, jestliže není skutečností i pro nás. Oběť na kříži nemá smyslu, jestliže jí nepotřebujeme. Smíření je to, co potřebujeme; na odpuštění jediné můžeme znovu postavit svůj život. Praktické (i když zdánlivě nepraktické) zásady Ježíšovy nám pomáhají orientovat se ve zmateném svém životě soukromém, rodinném i veřejném. Způsob odpuštění a smíření nás však nemusí zajímat a nezajímá – to není naše věc, *jak* nám je odpuštěno. Je vůbec pochybné oblékat odpuštění do takových křiklavostí. Smrt Ježíšova je mementem, ale nemůže se prohlašovat za techniku spásy. Jestliže vůbec existuje nějaké vzkříšení, pak si ho nezasloužíme a nemáme proč ho vyhlížet. Dělník může právem očekávat je<n> smlouvenou odměnu. Vzkříšení však není a nemůže být ve smlouvě už proto, že to není známá věc. Opakuji: vzkříšení pro nás není skutečností. Všechny smlouvy Starého zákona počítaly s realitami; zaslíbení se týkala rovněž realit. I tu bylo třeba věřit. Ale nevěřilo se na abstrakta. Požehnání bylo vidět. Zduchovnění, spiritualizace smlouvy a zaslíbení je nesporně úpadkem, který musel s sebou nést jako důsledek čistě sekulární naděje v objektivní vývoj. Staré formule vyčichly, mají už málo smyslu. I moderní člověk čeká na zaslíbení, ale zaslíbení, která mají smysl v jeho pozitivním, konkrétním životě, která nemusí nejprve odvést jeho zájem do neznámých říší a tam mu naslibovat neznámé počitky. Neodvádějme člověka ze země na nebesa. Panování Hospodinovo je jednotejné tam i tu, ale protože člověk je zde, na zemi, starejme se o člověka na zemi. Starosti o vzkříšení nepatří do naší kompetence.

24. 5. 57

Jak dojde k velikým dějinným katastrofám v důsledku emancipace setrvačných tendencí od Boží vlády? Setrvačnost sama není katastrofou, leč v hlubším smyslu. Ke skutečné katastrofě může dojít leda v srážce rozličných setrvačností. To však právě předpokládá, že se setrvačnosti emancipují od řádu, který by takovým katastrofám předcházel správným uspořádáním. Je tedy v setrvačnosti kromě pořádku setrvačně zachovávaného určitá chaotičnost v širší perspektivě, resp. ve vyšších souvislostech. Předpokladem takové možnosti je však pluralita světa. Ta opět je založena subjektivním odstupem. Sama setrvačnost tedy není oním ničivým momentem, jak se

Trojan domnívá.⁴ Emancipace subjektu nemá v sobě nic nutně ničivého. Jde o to, zůstane-li subjekt věren naslouchání nepředmětné normy, platnosti, pravdy, anebo dá-li se do služeb předmětným setrvačností, emancipátům, emancipovaným elementům.

2. 6. 57

Ideologie je emancipát charakterizovaný doprovodností. Je subjektivním soupeřníkem objektivních sociálně-historických procesů (spíše singulár?). Filosofie vlastní, tj. teorie a praxe myšlení kritického, na podstatných místech překračuje toto omezení a usiluje dát tvar perspektivě člověka, zatímco ideologie, i když předchází objektivní sociálně-historický proces do budoucnosti, zůstává perspektivou tohoto historického procesu. Každá ideologie je proto omezená a zároveň omezující. Omezuje člověka, redukuje ho na součást sociálně-historického objektivního procesu, zatímco ve skutečnosti to je jenom částečné jeho postižení.

Kdyně, 10. 6. 57

Pojetí Dusovo je také ve sporu se známou skutečností, že je rozpor mezi tím, co člověk chce udělat a co udělat dovede. Pojmout plán je jedna věc a uskutečnit jej druhá. I apoštol mluví o tom, že chtění hotové má, ale aby vykonati mohl, toho že nenalézá.⁵

Kdyně, 12. 6. 57

Dus má pravdu v odmítání formální předznamenání vší skutečnosti „stvořeností“ (i když jiné, okazionalistické předznamenání mu, jak se zdá, nevádí). Stvoření musí být skutečností i dnes, musí být vidět, musí být přístupno našemu myšlení a zkoumání. Věci stvořené se nemohou chovat jako nestvořené; jinak by klamaly. (12. 6. 57)

Pojetí Petra Pokorného, že „mocnosti“ mají v zásadě neutrální charakter a že mohou právě tak sloužit jako bezprávně panovat,⁶ je možné jen na základě nepřesnosti. „Mocnost“, která nepanuje, neovládá, není už mocností. A naopak, pouhá předmětnost, věcnost, setrvačnost, vnějšnost se nemůže nikdy sama o sobě stát mocností. Mocnost se objevuje tam, kde člověk je vnitřně stržen k poddanství, k služebnosti, k otročení vnější setrvačnosti, a démoničnost není vskutku v této setrvačnosti, nýbrž v zotročení člověka. To však není dáno vnějšně, nýbrž spočívá v subjektivní angažovanosti člověka, není možné bez prostřednictví lidské subjektivity.

Kdyně, 13. 6. 57

Tři stupně diabolismu:

1. vina, hřích je skutečností předmorální: začíná dříve, než pronikne do vědomí; člověk něco dělá, aniž o tom vůbec ví;
2. člověk má povědomí o tom, co dělá, ale nesprávné, falešné povědomí; diabolita se projevuje už nejen v následcích, nýbrž přímo v klamu;

⁴ Srv. J. S. Trojan, *Několik poznámek k demythologisaci SATAN v jobovském prologu*, in: *Theologická příloha Křesťanské revue*, 1957, č. 1 (příloha k č. 2), str. 1–6, zde str. 4. – Pozn. red.

⁵ Srv. Ř 7,18. – Pozn. red.

⁶ Srv. P. Pokorný, *Církev a mocnosti*, in: *Theologická příloha Křesťanské revue*, 1957, č. 3 (příloha k č. 6), str. 65–70. – Pozn. red.

3. člověk je vnitřně zvrácen, ví přesně, co dělá, ale chce tomu; zná následky a míří k nim.

Nejde však o subjektivní vztah k tomu, co člověk dělá (neboť podobné 3 skupiny najdeme i na dobré, pravé cestě); jde o to, co člověk dělá, co vede k určitým následkům, co se skrývá, co zvrátilo uvnitř člověka.

Kdyně, 13. 6. 57

Nelze jen tak jednoznačně tvrdit, že „d'ábel“ miluje tmu; je možno daleko spíše mít za to, že míří k světlu, že osvětluje věci temné, že vynáší věci na světlo tam, kde jde o to, nasadit všechny síly a bojovat nejvyšší boj. Proto také jediným způsobem potření „d'ábla“, „diabolických sil“ je donucení jich vyjít na světlo, vydat se ze svých sil, nasadit vše, aby nezůstalo nic v rezervě, aby tedy vše mohlo být likvidováno, zničeno, potřeno. Vytáhnout d'ábla na světlo je třeba ne proto, že by tím byl zbaven síly, nýbrž naopak proto, že jenom tam může být potřen celý, ve vši své síle.

Kdyně, 13. 6. 57

Heda má za to, že člověk nemůže být tak absolutně, dokonale zvrácen, aby byl ve své daimonské posedlosti uzavřen a bez východu. Co by tomu však mohlo zásadně bránit, čelit? Jenom nějaká danost: přirozený sklon, přirozená tendence, vůbec přirozenost člověka – anebo přirozenost věcí, s nimiž člověk přichází do styku. Ale tak tomu z podstatných důvodů být nemůže. Proti daimonské posedlosti, proti d'ábelství, mocnostem, zlu atd. lze postavit jen dějiny, dějinnou perspektivu vítězné pravdy, nikoli však danost lidské přirozenosti či přirozenosti věcí. O přirozenost se jistě d'ábel hlavně opírá, jako o danost, věčnost, setrvačnost vůbec.

Kdyně, 13. 6. 57

Člověk víc než kterákoli jiná bytost, jiný subjekt je určen pravdou. Jistě pravda je zdrojem všech událostí, pokud jsou čímsi novým (tedy zdrojem všeho nového); není však nikdy v té míře také perspektivou nějaké bytosti, jako tomu je v případě člověka. Člověk nemá (jako člověk právě, ne jako biologický druh) vlastní skutečnosti beze všeho vztahu k pravdě, bez zacílenosti, bez zamíření k pravdě. Cesta člověka je cestou omylů, ale omyly nejsou možné leč ve vztahu k tomu, co omylem není. Cesta k pravé skutečnosti, k pravé tvářnosti věcí, k pravé povaze samotného lidství je dominující, ale i zakládající, konstitutivní složkou lidství daného, existujícího.

Kdyně, 13. 6. 57

Setrvačnost nemá samostatné skutečnosti, samostatného charakteru. Je schopností, možností akce (aktivity), která dovede „konec spojit se začátkem“. Tato schopnost je vždycky relativní, protože i každá akce je relativní. Proto ani setrvačnost není dokonalá, absolutní, ale má svůj počátek a konec. I setrvačnost je děním, nikoli přísnou rekurencí. A to znamená, že v posledu každá setrvačnost je živena aktivitou a že bez aktivity, která ji oživuje, je nutně podrobena

rozpadu, rozkladu. Zcela zřejmé je to u setrvačností historických (tedy „nepravých“); ale je tomu tak nutně i v samotné neživé přírodě, i na nejnižších úrovních.

Kdyně, 13. 6. 57

Víra ovšem není světový názor, protože je předpokladem takového názoru (ovšem vede k němu!). Je to naklonění člověka, jeho vnitřní habitus, je to počátek a zdroj vši jeho životní i myšlenkové praxe, je to to, co ho nenechává ustrnout ani propadnout setrvačností, ale co jej vždy znovu vyzvedá z prachu pouhé danosti a vede jej dál, kupředu. Přece však jsou způsoby, jak člověk může tuto víru v sobě připomínat, silněji vyvolávat, posilovat. Touto cestou je zvláště reflexe, vedoucí k vyjádření víry ve zkratkách, schématech myšlenkových (i mytických!). Víra však se jen vyjasňuje, blíže formuje, přesněji utváří jejich pomocí, nemá v nich však svůj zdroj.

Kdyně, 13. 6. 57

Je cosi neobyčejně poutavého a svůdného v pojetí kontinuitního tvoření. Proč však okazionalisticky dovozovat, že žádná část stvořeného světa nemá v sobě trvání? Je přece ještě něco třetího mezi absolutní samostatností světa podřízeného věčným zákonitostem a mezi absolutní nesamostatností světa ustavičně znovu tvořeného a postrádajícího jakékoli vlastní kontinuity. Trvání věcí a světa může být skutečné, a přece relativní. Věci nepřestávají být skutečnými a nepřestávají trvat jenom proto, že jejich trvání je dočasné, že má svůj počátek a konec. Předpoklad, dnes dosti běžný (u nás), že svět je věčný, ačkoli nic v něm není bez počátku a bez konce, je vysoce problematický.

Kdyně, 13. 6. 57

Stvořenosti je ovšem také třeba nově rozumět. Stvořenost věci znamená především, že je čímsi novým, co tu dosud nebylo a co tu nyní jest. Kde je nové, tam musíme předpokládat tvořivost. Ale proč se uchýlovat k nesrozumitelným představám, které už vůbec neodpovídají dnešnímu povědomí? Proč se nepokusit formulovat nově, co měli lidé tenkrát na mysli a co formulovali v závislosti na svém prostředí, na ovzduší své doby a na názorech současníků (třeba i stavějíce se proti nim)? Stvořenost tedy neznamena nic víc a nic méně než to, že věc (proces, událost) má počátek, vymezené trvání a konec.

Kdyně, 13. 6. 57

Creatio continua je určitě chybné pojetí; spíše je třeba a možno vystihnout skutečnost výrazem „*creatio discontinua, semper nova, numquam finita*“.⁷ Tvořivost, tvoření je diskontinuitní, neboť se uskutečňuje skrze akce, a ty mají právě diskontinuitní charakter. Tvořivost akcí stojí proti setrvačnosti daností. Danosti však jsou zbytky, „mrtvolami“ minulých, resp. skončených, provedených akcí. Tvořivost však nemá v setrvačnosti daných věcí pouze překážku, ale zároveň oporu. Musí skončené akce učinit svou minulostí, aby dosáhla cíle, aby učinila krok vpřed. Proto i *creatio* je cosi, co jenom v historii je možné.

⁷ „Stvoření nesouvislé, vždy nové, nikdy neukončené.“ – Pozn. red.

Kdyně, 13. 6. 57

Pokorný rozlišuje mocnosti jako cosi původně neutrálního, a toho, který jich zneužívá, totiž satana, ďábla (str. 6). Ale kdo to je? Jaká je skutečnost „toho zlého“? Na jedné straně je všechno to, „co člověka formuje zvenčí, co je mimo přímý dosah jeho rozhodnutí, co je dáno“; to je vždy nějak vysvětlitelné. Naproti tomu satan, ďábel je „zcela nepochopitelný a neinterpretovatelný“ (6); mocností užívá k útokům zvenčí, ale sám při té příležitosti přemáhá srdce – lidská rozhodování a myšlení (tamtéž). Co tedy je ďábel? Není nic jiného než „zosobněný a zpředmětněný hřích“ (7), právě tak nevysvětlitelný a absurdní (6) jako sám ďábel.⁸

Kdyně, 14. 6. 57

Trojan se zcela mýlí, že spoluurčenost dějin neosobními, „objektivními“ činiteli se nedá postihnout vnějším popisem historických událostí.⁹ Naopak, nic není vnějšmu popisu otevřenější. Co je však přístupu beznadějně skryto, je protilidský charakter některých setrvačností; jinými slovy, vnějšmu popisu je uzavřen především člověk sám a vše, co se k němu podstatně vztahuje. Tedy pozitivně i negativně – vše lidské i lidskému nepřátelské, v opozici proti němu. Setrvačnost tedy je velmi přístupná objektivnímu popisu; démoničnost, satanskost se mu však vymyká. Ne však proto, že by sama o sobě byla čímsi „nadempirickým“ (str. 3),¹⁰ nýbrž že je v podstatném vztahu k člověku, který není ve svém jádře přístupný zvenčí.

Kdyně, 14. 6. 57

Dus nechce s deismem předznamenat daný svět počátečním stvořením, ale dělá věc velmi tomu podobnou, totiž rozseká svět na časové body a tímto stvořením počátečním předznamená každý z nich. V obou případech je tu vykládán svět, jak jest, čili je ponecháván tím, čím jest. Výklad sám není programem, k ničemu sám nevede; je obrácen právě tak do minulosti jako výklad deistický (i když Dus dává důraz na přítomnost, neví vlastně dobře, co to je; není mu jasno v otázce času). Program pak musí být přidáván odjinud.

Kdyně, 14. 6. 57

Polemika Dusova s moderním pojetím imanentních zákonitostí ovládajících procesy přírodní i dění historické je velmi oprávněná; je však přehnána do opačného extrému. Setrvačnosti i zákonitosti je možno i třeba relativizovat, ale není možno je popřít.

Je také neobyčejně důležité si všimnout, že Dus chce vidět *bezprostřední* závislost světa na Boha, a to světa v jeho *okamžité* podobě. Už to ukazuje, že má na mysli podivný typ závislosti, která je mimo všechn čas. Taková závislost však neexistuje, neboť vše se děje tak, že s sebou nese časovost.

Kdyně, 14. 6. 57

⁸ Ke všem odkazům srv. P. Pokorný, *Církev a mocnosti*, str. 69. L. Hejdánek zde odkazuje na strojopis textu, který mu byl k dispozici už před jeho vydáním (25. 6. 1957). – Pozn. red.

⁹ Poznámka na okraji: „(str. 5)“. Srv. J. S. Trojan, *Několik poznámek k demythologisaci SATAN v jobovském prologu*, str. 5. – Pozn. red.

¹⁰ Tamt., str. 3. – Pozn. red.

Myšlenka, zda zákonitosti, setrvačnosti, jak jim rozumí moderní myšlení, nejsou v podstatné příbuznosti k tomu, co bylo dříve chápáno jako d'ábelská síla, je v poslední době častěji sledována. K otázce setrvačností a zákonitostí se vyjadřují všichni autoři uvedených prací. Dus popírá jejich existenci, Trojan a Pokorný uznávají jejich reálnost a pokouší se jejich pojetí interpretovat ve vztahu k mytologickým představám o satanských silách a o mocnostech. Trojan setrvačnosti, jak se zdá, rozumí už jako něčemu d'ábelsky předznamenánému, kdežto Pokorný správně porozuměl, že setrvačnosti (i zákonitosti) jsou v podstatě čímsi neutrálním, tedy že mají vskutku ten charakter, jaký jim přisuzuje moderní myšlení, kdežto charakter korespondující mocnostem je třeba hledat ve vztahu k člověku.

Kdyně, 14. 6. 57

P. Pokorný chybně má za to, že zlá personální moc se lživě a lstivě prosazuje v myšlení *zvenčí, násilím, pokušením* v bohatství i bídě, *objektivním tlakem* zákonů i Zákona (2–3; viz dále, co proti tomu J[ežíš] K[ristus]: tam jedinečná událost předchází objektivním důsledkům – „*naopak*“).¹¹ I dále: d'ábel svádí lid Boží, aby království Boží vydobyl násilím či důkazem, *z vnějšku* (str. 3).¹² – Ve skutečnosti tzv. mocnosti jsou síly, vztahy a zákony, jež mohly sloužit k dobrému i ke zlému (3).¹³

Není to otázka *exegeze*, nýbrž *programu* (str. 5)!¹⁴

Dobře ví o významu *pojetí času* pro svou koncepci (str. 5).¹⁵

Bezbrannost: metoda – neboť jinak lze proti jedné setrvačnosti postavit jenom jinou setrvačnost (str. 6).¹⁶

Kdyně, 14. 6. 57

... doklad¹⁷ setrvačnosti, a tedy samostatnosti věcí; Dusovi však nezbyvá než vidět v Bohu Stvořitele zla. (Snad schizofrenie?) Viz 09!

To vše ukazuje, že Dusovo pojetí je nedomyšlenou metafyzickou konstrukcí; je chybné nejen filosoficky, ale také nábožensky, theologicky, křesťansky.

Svět a věci v něm jsou skutečné. Reálnost věcí však není myslitelná bez jejich samostatnosti a svébytnosti (byť jen relativní). Dus zapomíná, že je přece ještě něco třetího vedle absolutní samostatnosti světa podřízeného věčným zákonitostem a vedle absolutní nesamostatnosti světa ustavičně znovu tvořeného a postrádajícího jakékoli vlastní kontinuity. Trvání věcí a světa může být skutečné, a přece relativní. Věci nepřestávají být skutečnými a nepřestávají trvat jenom proto, že jejich trvání je dočasné, že má svůj počátek a konec. Jistě je problematický předpoklad, že svět je věčný, ačkoliv nic v něm není bez počátku a bez konce. Dočasné trvání však nepřestává být trváním. Podobně tomu je i s kauzalitou. Popřít ji znamená dostat se do

¹¹ P. Pokorný, *Církev a mocnosti*, str. 66. – Pozn. red.

¹² Tamt., str. 67. – Pozn. red.

¹³ Tamt. – Pozn. red.

¹⁴ Tamt., str. 68. – Pozn. red.

¹⁵ Tamt. – Pozn. red.

¹⁶ Tamt. – Pozn. red.

¹⁷ Text rukopisu začíná na straně č. 5; předchozí strany č. 1–4 zatím nebyly nalezeny. – Pozn. red.

rozporu s běžnou zkušeností. Naproti tomu je jistě falešné učení, že „*causa aequat effectum*“, neboť znamená popření skutečného dění, v němž by se přihodilo něco nového, událost, která se pak již nikdy nemůže odestát. Kauzalitu lze správně pochopit jenom jako setrvačnost. Ve světě však nevidíme jenom samou setrvačnost, nýbrž vedle setrvačnosti také aktivitu, vedle „neměnnosti“ také změnu. Setrvačnost, „neměnnost“ ovšem nemá absolutní samostatnosti. Je schopností, možností aktivity, která dovede „konec spojit s počátkem“ a dát tak vznik rekurenci. Tato schopnost je vždycky relativní, protože i každá akce je relativní. Proto ani setrvačnost a „neměnnost“ není dokonalá, absolutní, ale má svůj počátek a konec. I setrvačnost a „neměnnost“ je změnou a děním, nikoli přísnou stabilitou nebo rekurencí. A to znamená, že v posledu každá setrvačnost je živena aktivitou a že bez aktivity, která ji oživuje, je nutně podrobena rozkladu, rozpadu. Odtud je jistě patrné, z čeho pramení naše sympatie k Dusovu pokusu přes všechny výhrady a přes všechno odmítnutí.

Avšak věc má i druhou stránku a ta je Dusovi, jak se zdá, cizí. Jde totiž o to, že ani aktivita se neobejde bez setrvačnosti, má-li dosáhnout vyšších úrovní. Aktivita, která chce pokročit a dosáhnout čehosi nového, musí nezbytně zachovat a využít všeho toho, čeho bylo dosud dosaženo, musí navazovat na dosavadní úsilí, nesmí začínat docela od počátku. A to znamená, že podmínkou dosažení nebo vytvoření čehosi nového je zároveň zachování čehosi starého. A toto zachování, aktivní zachování je přímo součástí každého úsilí o nové. Ovšemže nejde o uchování, a tedy setrvačování všeho starého; výběr je tu nezbytný. Ale výběr tu není libovolný, na něm velice záleží, bude-li pokus úspěšný, nebo nikoliv.

Dus má pravdu, když zdůrazňuje přítomnost proti minulosti. Opravdu záleží na tom, kdo nebo co *dnes* určuje běh dějin. Počátek nemá té důležitosti, protože jeho moc a síla je prostředkována právě tím, co jest nyní. Proto Dus nechce s deismem předznamenat daný svět počáteční stvořeností, ale chce tuto stvořenost vidět aktuálně a všude: stvoření se i nyní děje tak jako vždy. Nicméně však tím, že svět rozseká na časové body a že stvořeností předznamenává každý z nich, dopouští se Dus téže základní chyby jako deismus: svět je ponechán tím, čím jest, je pouze vykládán, interpretován, je dán do závorky a předznamenán čímsi, co k němu už nepatří. Okasionalistické předznamenání není o nic lepší než deistické. Obojí je docela stejná nábožensko-metafyzická spekulace, neplodná, protože nepraktická, k ničemu nezavazující, k ničemu nevedoucí, nevyzývající. Dus se pokouší o jakousi představu o „Boží vládě nad světem“.¹⁸ Jestliže však nedovede o Božím jednání a tvoření říci nic víc, než že jedná a tvoří tak, že to vypadá, jako by byl svět řízen pravidelnými zákonitostmi, přijal *de facto* moderní vědecký výklad a dává mu jenom kvazitheologické předznamenání, ovšem zbytečné.

Křesťanské učení o stvoření světa jistě nemíří k tomu, aby umenšovalo skutečnost a význam stvořeného světa. V tom by svou tezi ve skutečnosti jen popíralo. Čím menší váhu a význam má stvořený svět, tím bezvýznamnější je i samo jeho stvoření. Nicméně i stvoření je třeba moderně rozumět, i tu je třeba „demytologizovat“. Stvoření věcí znamená především a základně, že věc je čímsi novým, co tu nebylo a co tu nyní jest. To pak platí o každé věci,

¹⁸ Z. Dus, *Creatio continua*, str. 45. – Pozn. red.

o každém procesu i události a neexistuje argument, který by z této situace dospěl k opačnému závěru o světě jako celku.